

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnak.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Lejtőre jutott századunk.

Hiába tagadnók, mert érzékelhető tények beszélnek ellenünk, hogy ez a mi modern újszázadunk is, a vallás-erkölcsi élet terén, lejtőre jutott.

Nem vagyunk ugyan Máriusok, hogy a szétdúlt romok felett keseregjünk; de az bizonyos, hogyha kiemelkedünk lelkünknek ideális gondolatával a köznapi élet sivár légköréből, lehetetlen nem látnunk, hogy valami romlott miazmák fertőztetik be erkölcsi életünknek tisztább és üdítőbb levegőjét.

Mintha csak kifáradt volna az emberiség a létért való küzdelemben, rohamos léptekkel halad a lejtő felé; s nemcsak fizikailag, hanem erkölcsileg is kóros betegnek mutatkozik.

Honnan van ez?!

Onnan, mert idegbeteg az emberiség s gyötrő lelki tusái közt nem a vallás üdítő és boldogító forrásából meríti életerejét. Onnan, mert ennek a XX. századnak szemében is csak dajkamesék, melyek legfellebb tudatlan gyermekek lelkének táplálására valók.

Nézzünk csak szét lelkiszemeinkkel a társadalmi élet sivár mezején s látni fogunk szomorú, megdőbbentő képeket.

A családi élet boldogsága maholnap kezd a kivételes esetek közé tartozni. Sikkasztás, csalás, még a felsőbb néprétegekben is, napirenden vannak. Egy végzetszerű lejtőre jutott az emberiség, amelyen rohamosan bukik az erkölcsitelenség fertőjébe. És ha akadnak egyes neme-sebb lelkek, akik elibe mernek állani a veszedelmébe rohanó tömegnek, keresztül gázolnak rajtuk, vagy cinikus mosolylyal rajongó idealistáknak gúnyolják őket.

Egy stréber, kapaszkodó korszak ez, amelyben az embert nem jellemének és tiszta életének kiváló erkölcsi értéke emeli fel és teszi tisz-

teletreméltó alakká, hanem a fény, a pompa és társadalmi állásának *külső* helyzete.

Mégcsak a mi gárdánkba is befészkelte már magát e gyilkos kór.

Fejedben hordhatod a világ bölcseségét. Lehetsz akármilyen igaz és becsületes. Ideális lelked egész akaratát s nemes ambíciód minden vágyát beviheted munkakörödbe. Dolgozhatsz egész az önfeláldozásig, odaadó lelkiismeretességgel hivatásod terén . . . mind, mind nem ér ez semmit. El kell adni, le kell alkudni becsületérzésedből is *valamit*, ha boldogúlni s előhaladni akarsz ebben a gyalázatos embervásárban.

Sőt ennél még megdőbbentőbb jelenségek is mutatkoznak sorainkban.

Látunk megfertőzött lelkű embereket, akik előtt még *saját véreik* családi szentélye sem eléggé tiszteletreméltóbbé; akik mégis fennen hordják fejeiket közöttünk és míg sok becsületes ember vivódik és kesereg, addig ezek, furfangos gonoszsággal kijátszva az emberi gyarló törvényeket, piaci szemérmertlenséggel törnek előre és hahotáznak.

Ha már a *vezetők* is ilyenek, ugyan mit lehet akkor várni a mi népünktől?!

Ennek nagy része ugyan az anyagimadásba lévén elmerülve, keveset törődik vallás-erkölcsi eszmékkel. A krisztusi fölséges eszményképeket teljesen kiszorította szivökből az aranyborju imádása.

Egy nagynevű modern angol író, a közeli napokban elhunyt *Spencer Herbert* mondja azt az ő társadalom tudományi művében, hogy a mi dekadens századunk nagyon sokban hasonlít a krisztusi századok megrázó süllyedéséhez. Ugyanazon kórtünetek, ugyanazon veszélyes sebek, csak egy kissé mélyebben kell e szomorú képbe betekintenünk, hogy annál világosabban lássunk.

A Krisztus korabeli századokat is a maihoz

használó erkölcsi tünetek jellemzik. Égbekiáltó zsarnokság egyfelől, millió és millió elnyomott rabszolgák másfelől. A gögös, felfuvalkodott, hatalmas kényúr mellett, ott találjuk azokat a boldogtalan, letiport lelkeket, akik addig húzták parancsszóra az igát, míg csak ki nem dőltek végleg a nehéz járomból.

Szomorúan sötét és megdöbbentő kép ez, kiált fel a jelen század gyermeke. Elmúlt már ez; a régiekről pedig ne emlékezzetek meg, mondják azok, akik nem szeretik felszaggatni a behegedt sebeket.

Dehogy múlt! Hiszen az az erkölcsi szenvedés, az a siralmas rabszolgaság, amely megvolt az Idvezítő korában, ma is dúl és pusztít az emberi társadalomban. A szomorúan sötét kép még ma is megvan, csak a keret változott. A keret *külsőleg* finomult, szóval: modernné lett!

Nem kell a letűnt századokba visszaszállani emlékezetünkkel bizonyító példákért, hogy ilyen sötét képeket is láthassunk.

Ott vannak az olaszthoni kénbányák fojtó, bűzös és embergyilkoló levegőjükkal. Ott vannak, mélyen lenn a föld gyomrában, az amerikai széntárnák, melyeknek legtöbbszörben *saját véreink* verejtékezve küzdenek a mindennapi kenyérért, munkától elcsigázva és gyötrődve éppen úgy, mint egykor az ó-kor rabszolgái. Óh hányan, és hányan temetkeznek el e modern rabszolgák közül az általok kifejtett kövek omladékai alá,

hagyva hátra, nagy nyomorban és *idegenben*, siró özvegyeket és kesergő árvákat. A közelmúlt eseményei megdöbbentő példákkal igazolják ezt.

Vajjon, ha ezt látjuk, micsoda különbséget fedezhetünk fel e lelketlenül kihasznált nép és a Krisztus korabeli rabszolgák között?!

Óh bizony *ma is* csak szívet facsaró látvány ez, mely tollat ad kezünkbe, hogy a humanismus szempontjából is, szavunkat emeljük fel ez anyagi és erkölcsi kizsákmányolással szemben, melyet egész leplezetlenül üznek sokan.

Tagadhatatlanul igaz ugyan az, hogy ma már, a modern Európában, nem hurcolják piacra az Isten képmására teremtett embert, hogy ott hitvány árucikk gyanánt eladják lelketlen üzereknek. De a könnyű megélhetés és a vétkes gyönyör csábereje, hányat, de hányat visz be, éppen az emberinek gyengébbik feléből, a bűn iszapos fertőjébe? Ezek is szánni való teremtmények, akiket éppen úgy pénzért vesznek és árúlnak a XX. században, mint hajdan a római és görög rabszolgákat.

Mindnyájan érezzük azért, hogy nagy válság előtt áll *ma* az emberi társadalom. Tudjuk azt is, hogy valami hatalmasabb segítő kéz kell ide, hogy új életerőt öntsön a beteges testbe. S mindenki, aki *itt* kezét veti a szántóvasra, krisztusi dolgot művel és üdvös munkát végez az emberiség vallás-erkölcsi életének megújítása érdekében. Be kell oltani a krisztusi igazságoknak

TÁRCA.

A régi debreceni polgárság áldozatkészsége.

Rövid áttekintés a debreceniek végrendeletbeli jótévközműmányaival felett 1580—1790.

Debrecen város történetének aligha van gyönyörűsegebb fejezete annál, amelyet ez ős református város, e dicsőséges multu „keresztényen respublica” leányai és fiai mélyen érző szívök lángoló emberszeretetével, menny felé szárnyaló lelkök jó eselekedeteivel jegyezték be az utolsó negyedfél száz esztendő krónikájába. E szorgalmas, de temérdek megpróbáltatásnak és szenvedésnek kitett nép áldozatkészsége ében tartásánál, jótékonyága tűzének ápolásánál a leghatásosabb tényező a vallásos buzgóság, az egyházhoz és ennek intézményeihez való csodálatosan erős hűség volt. Isten dicsőségére kívánt valamit juttatni javacskaiból az is, aki végrendeletében az égés által kárvallottak számára hagyományozott néhány vonás forintot. A háládatos debreceni polgár, főként ha munkáját és takarékoságát Isten földi javakkal megáldotta, végső akaratának írásba foglalásakor nyomorgó szegény embertársairól és az Isten anyaszentegyháza szükségéről egyformán megemlékezett. A megtartott öröklött

javakat a törvényes vérszerint való örökösök jogainak megsértése nélkül nem lehetett eltestálni. De a szerzett vagyon felől szabadon intézkedhetett a végrendelező. Debrecenben pedig általános szokás volt, hogy ha acquisitumok alkották a hagyatékot, — többet vagy kevesebbet juttattak abból valamely istenes szent célra is, még oly esetekben is, ha bár özvegy és számos gyermek maradt a végrendelező után.

A debreceni polgárok jótékonyágát a XVIII. század végéig, sőt ezen is túl még három-négy évtizedig a mostaniaktól merőben különböző társadalmi, politikai és gazdasági viszonyok közepette kevesebb irányban, noha nem kisebb arányban vette igénybe a közszükség és az akkor is meglévő nyomoruság. Amennyiben kevesebb volt a társadalom támogatására szorult emberbaráti és művelődési intézmények száma. De más oldalról a jótékonyág érzése, amely az Ur oltárának szolgáit táplálta, amely Istentől nyert földi javait a szegényekkel, árvákkal megosztotta, sokkal igazabb, mélyebb és önzetlenebb forrásból fakadt a mostani modern időknek sokszor csak divatból, csak a külső látszat kedvéért gyakorolt jótékonyágánál. Ebből következik az is, hogy a jótékonyág, a felebaráti szeretet, — legalább nálunk — általánosabb volt akkor és inkább természetévé vált az emberi szívnek.

Könnyen feltűnik, hogy a régi adakozók és végrendelezők igen ritkán juttatnak közcélra ezre-

eszményi szellemét az egyéni, családi és társadalmi életbe; sőt összes intézményeinkbe is. Fel kell keresni, meg kell találni azt az igazán boldogító, egybeforrasztó kapcsolatot, amely kétségtelenül *ma is* meg van a Világmegváltó és a bűneiből megváltott emberiség között.

Vissza azért ahhoz az alaphoz, amelyről letért az emberiség nagy tömege! Térjünk *ismét*, a fenyegető és pusztító érdekek viharai között, ahhoz az örök kútforráshoz, aki *ma is* azt mondja nekünk: „Térjetelek meg ti szófogadatlan fiak és hozzám vesztek titeket és az én szívem szerint való pásztorokat adok néktek ott és legeltetnek titeket tudományjal és értelemmel.” (Jeremiás III, 14. 15. v.) Ez anyagi irányú és önző világban közeledjünk ismét azokhoz az eszményi igazságokhoz, amelyeknek jelszavok: az önfeláldozó, atyafiúi szeretet. Világító vezércsillagunk legyen — nemesebb törekvéseinkben — az a nagy és dicső alak, aki maga is örök és végtelen szeretet.

dr. Márk Ferencs.

Lelkész a tébolyában.

I.

Biharmegye közpórházának igazgató főorvosa a múlt év november 23-án, hivatalos átiratban szóllított fel, hogy „Biharmegye közpórházának új elmebeteg osztályán a betegek lelki

tápláltatásának kielégítése céljából az e célra épített díszteremben összegyűlendő ev. ref. vallású betegek részére istenítiszteletet tartsak és pedig minden vasárnap illetve ünnepnapon, ha lehetséges délelőtti 10 órától 11-ig terjedő időben.” Tudatja azt is, hogy az istenítiszteletnek tartásáért évi 200 korona tiszteletdíjat helyezett a vármegye kilátásba a Belügyminiszter ur által megerősítendő szabályrendelet értelmében.

Ez átiratra személyesen kerestem fel az igen tisztelt ev. ref. vallású igazgató főorvos urat, s megerttetvén vele, hogy ily alakban rendes lelkészi, sőt főgymnasiunai s főreáliskolai vallásnári elfoglaltatásaim miatt nem tehetek eleget kívánságuknak, még akkor sem, ha a végtelenül csekély tiszteletdíjnak, — mely a tőlem távol levő intézet meglátogatásánál felhasználandó bérkocsi költségeit sem fedezné — akár tiszteresét hozták volna is javaslatba. Egy 15 ezer lelket számláló gyülekezetben két lelkésznek, s azok egyikének is, különösen vasár- és ünnepnapokon, óriási nagy elfoglaltatása van. Volt idő, hogy egy Husvét ünnepén egyházi-beszédek, temetések, esketések, keresztelesek és betegek látogatásánál egy napon összesen tizenhét (17) beszédet tartottam s reggeltől estig úgy el voltam foglalva, hogy ebédre fordíthattam csak egy félórát. Az idő pedig a melyben az istenítisztelet tartását óhajtkák éppen a rendes istenítiszteleti órára esik.

ket, nagy összegeket. Ugy hogy a felületes szemlélő felkiálthat: Hol van hát az elődöknek az a híres bőkezű áldozatkészsége? En pedig az ilyen kételkedőnek azt felelem: a debreceni régi polgárság adományainak pénzbeli értékét ne a mostani szédületesen kifejtett pénzgazdasági rendszer méretei szerint tessék megbecsülni. Hanem képzeljük bele magunkat szépapáink korába.

Egyesek kezén Debrecenben a XIX. századig sohasem halmozódtak össze tulságosan és aránytalanul nagy vagyon-tömegek. A magán vagyon megsóllása meglehetősen egyenletes, ami az általános jólét tényezője, különösen ha ezt a polgároknak egy hatalmas közvagyon hasznávételeben való részesedése is emelni segíti, amire éppen Debrecen élő példa volt. A XVIII. század derekán igen kevés Debrecenben a 10—12 ezer frt. értékű javakkal bíró család. Már jómódu, vagyonos polgár számba ment az, aki 1000—1500 vonás forint értékű házat, szóllót s mellé néhány járó lovat és gulyabeli marhát mondhatott a magáénak, avagy valamely mesterséget is gyakorolhatott még ezenkívül. Az ilyen gazda ház után való földje mellett 3—5 nyilas úgy nevezett béres földet is válthatott a közös pusztán s ott „szóllást” gabalyítva takaros jövedelmező gazdálkodást folytathatott. Szinte bizonyos, hogy elébb is, a XVI. és XVII. században, leszámítva némely időközi helyi és országos nagy katasztrófát a tehetős debreceni polgárok vagyonának átlagos értéke meg-

ütötte, talán felül is multa ezt, mindaddig a mig Carafa rettenetes sarca évtizedek alatt is alig kiheverhető csapást nem mért a debreceniekre s a mig III. Károly Bécsnek és az osztrák tartományoknak kedvező vámrendszerével tönkre nem tette a magyarországi tőzsérek busásan jövedelmező üzletét s ezzel együtt Debrecennek is régi virágzó szarvasmarha kereskedelmét.

Azt is vegyük figyelembe, hogy a pénznek hajdanta a mostaninál sokkal nagyobb vásárló képessége volt, vagyis például egy régi magyar forint többet ért, mint a mi időkben két korona. Bár a régi és a jelenlegi árak és munkabérek összehasonlítása igen nehéz s némely gazdaság-történetiró szerint lehetetlen, — mégis vannak, akik ez összehasonlítást megkísérlik. Így Acsádi úgy találta, hogy 1650—1700. között egy magyar forint, melyben 100 denár volt, — 5—6 o. é. forintnak felelt meg.

Ha tehát egy-egy végrendelet tanúsága szerint a halálát közeledni érző civis avagy civis aszszony 50—100—150 magyar forintot rendel különféle szent végekre: az ilyen olykor olykor vagyonának igen tekintélyes részét fordította Isten dicsőségének emelésére.

Ezek a végrendeletek gyakran megható példáját mutatják az istenes buzgóságnak. Nem ok nélkül sajnálhatjuk, hogy a régibb nemzedékek végrendeletei a zivataros viszontagságok között legna-

Még az is kérdéssé vált előttem, hogy vajjon valóban szükséges, — vagy éppen helyes volna-e, a lelki betegeknek hetenként rendes isteniszteletet tartani?

Engedelmet kértem, hogy addig, míg ez ügyet ez oldaláról is tanulmányozom, ilyen isteniszteleteket d. e. 11 órakor havonként egyszer tarthassak.

Az első isteniszteletet Advent első vasárnapján tartottam, prédikálván Máté XI: 2—5 versei felett, a mint azt annak idejében a „Magyar Szó“-ban röviden említettem is, sőt a Debreceni Prédikátori Tár szerkesztőjének megtisztelő kérésére közlés végett be is küldöttem.

Leirtam ez első istenisztelet hatását szintén röviden ugyancsak a „Magyar Szóban“ azért, mert már ekkor éreztem, hogy ez az ügy sokkal fontosabb és meggondolandóbb, mint előre is gondoltam. Tájékozatlanul állottam e téren csaknem egészen. Mert noha ezenkívül még három kórházban, két koldusápolóban szegényházban stb. végzek lelkészi teendőket — és melleleg mondva minden tiszteletdíj nélkül — ott lelkibetegekkel eddig négy esetet kivéve nem érintkeztem. Roppant nagy hatással volt reám az, amit az első isteniszteleten tapasztaltam.

Valóban úgy tűnt fel, mintha a rendes istenisztelet, akármilyen figyelemmel, gonddal

gyobb részben elvesztek. Különösen az 1720—30 as esztendőket megelőző időkről alig egy néhány maradt meg az ősök soha ki nem aludott áldozatkész sé gének hirdetőjéül.

A városi levéltárban őrizett végrendeletek gyűjteményét 1700 tól 1790-ig néztem át és kivonatoltam. Körülbelül nyolc száz olyan testamentum közül, amelyek a végrendelezők halála után mindjárt felnyitattak, kihirdetettek, 50% nál több, vagyis 458 tartalmaz közcélra tett hagyományt. Az 1700 ik évet megelőző időkből csak pár testamentum és néhány följegyzés őrizte meg a kegyes hagyományozók nevét.

A legkritkább esetek közé tartozik, a mikor a végrendelező esupán egy intézménynek istápolására gondol. A testamentomi jótékony ság három főágon, az eklklésia, iskola és szegény-ügy között oszlik meg. De gyakran találkozunk hagyományokkal a főbíró, a tanács, a város sőt néha az egyes utcák javára is, főként 1755. előtt.

Ez esztendő után az ilyen célra szolgáló hagyományok lassankint csaknem egészen elmaradoznak s ezek helyett a XVIII. század utolsó negyedében az égés által károsultak fölsegélésére, a tüzi pénztár (incendiaría cassa) gyarapítására fordítják inkább figyelmüket a végrendelezők. A ki földi javacskaiból Isten dicsőségére valamit szánt, az rendszeren 3—5—7 felé osztja a maga kegyes hagyományát.

(Folyt. köv.)

Zoltai Lajos.

kezelje is a lelkész e betegeket, talán inkább ártalmukra, mint javukra leend szegényeknek.

A szívek mélyéből mintegy erőszakkal felszakadt sóhajok, a patakzó könyvek minden kigondolható ok nélkül való folyása; az arcokon átvillanó mosoly, vagy felcsengő kacaj; a figyelmes és mégis téveteg tekintet. Az elmélázó, vagy révedező szem, s ezeknek egymásutáni gyors váltakozása. A beszédbe beleszóló megjegyzések stb. stb. oly valami különös hatást keltettek lelkemben, s azon impressiót adták; hogy talán gyógyúlni kezdő sebeket téptem fel; világosodni kezdő lélekre vontam ismét sötét borút. Oh pedig itt a diszteremben, az isteniszteleten csak a leggyógyultabbak vettek részt.

Mikor aztán istenisztelet után a szegény betegeket szobájukba lekisértem és illetve meglátogattam, ott már tapasztaltam, hogy beszédemet, melyet pedig minden lehetőség szerint az ő értelmökhöz és szívök érzelmeihez mértem, alig-alig értették meg.

Szemmel láthatólag jól esett nekik azonban, mikor szobáikban állapotukról, viszonyaikról kérdezősködtem, s szeretettel meghallgattam panaszaikat, melyekkel, — természet szerint, — mondhatnám minden ajak telve van.

Ezek a szegény betegek ugyanis legnagyobb részben azt hiszik, hogy ők egészségesek, s vagy övéik szeretetlensége, vagy embertársaik rossz akarata, vagy éppen a gonosz világ fondorlata juttatta őket e szomorú helyre, a hol sehogyssem akarják elhinni, hogy ők betegek, sőt ha elhiszik is, úgy gondolkoznak, hogy valószínűleg, csakhogy az intézetnek több bevétele legyen, nem bocsátják haza őket. Nehezen türik természetesen a fegyelmet is, s egyre-másra panaszkodnak az ápolók és felügyelők hallatlan gorombaságai miatt. S miután bajukat elpanaszolni nincs kinek, téves gondolataik mindinkább inkább megrögzeneik.

Ilyen s efféle panaszaikat aztán midőn szeretettel meghallgattam és őket biztosítottam, hogy ügyeiknek utána nézek, s gondom leend, hogy méltatlanul ne bántalmaztassanak, olyan bizalommal vettek körül és simúltak hozzám mint anyjához a kis gyermek. Volt egy középkorú ember, ág. ev. vallású, ki, mikor látta, hogy hiveim közül egyik-másikat megsimogatom, oda jött hozzám, oda tartotta fejét, s rimánkodva kért, hogy azért, mert ő nem református, ne vessem meg őt; simogassam meg őt is. Természetesen megtettem.

Hogy református pap vagyok, onnan tudta meg, mert én papi ruhában, attilában övvel és paláస్తal szoktam megjelenni a betegek látogatásánál is, hogy ne kelljen magamat külön-külön

bemutogatnom, s esetleg a más vallásúakat ne háborgassam. Igaz, hogy akadtam így is nem egyre és pedig uriasszonyra a betegek között, a kik nem akarták elhinni, hogy református pap vagyok, mert ők még sohasem láttak paláston kívül más református papi ruhát. Az én nézetem szerint ilyen és több ehez hasonló okokból valóban helyes volna a papi formaruha nálunk is, főként több felekezetek közt élő gyülekezetekben.

A betegek látogatása alkalmával ébredt fel bennem aztán az a gondolat, hogy a lelkipásztornak e nemű betegek között tulajdonképpen nem annyira az istenitiszteleet tartása volna főteendője, hanem a gyakori látogatás közbeni vigasztalás, biztatás, érdeklődés tanúsítása, mert ha látja az a beteg, hogy ő nincs elhagyatva, mások kénye kedvének kiszolgáltatta, sőt van egy megbízható egyén, kinek az elárútatás féltelme nélkül panaszkodhatik, s a ki esetleg segíteni is tud baján, sőt elhagyott kedveseivel az összeköttetést is közvetíti, az azok számára írott leveleket átveszi, postára adja, vagy az izeneteiket is átadja, mindjárt nyugodtabban viseli keresztjeit.*

A predikáció természetszerint gondolatokat ébreszt, sokszor feltépi a múlt fájdalmainak hegedt sebét, s talán felújítja éppen azon fájdalmakat, melyek homályt borítottak néhány évvel, vagy hónappal azelőtt a lelkekre; vagy egyszerűen összehasonlításra kész a boldog múlt és fájó jelen között stb. stb. s ez által gyógyulás helyett még inkább kint okoz. Ezért a predikációk tartása előttem nem látszott egyelőre alkalmasnak, bár éppen hatásának megfigyelése végett azért még mindig predikációt is tartotam, minden igyekezettel azon lévén, hogy őket szomorú állapotukra ne is emlékeztessen, de az Isten végtelen szeretetéről, az emberek jóindulatáról, a közel jövőben bekövetkező teljes boldogságról stb. meggyőzzem.

E tekintetben a szintén alkalmazott más — és nem protestáns — felekezetű lelkészeknek sokkal könnyebb dolguk van. Mert p. o. a róm. kath. lelkész az ő miséjét, mint áldozatot bemutatja a betegekért a nélkül, hogy akár magának aggodalmat, akár hiveinek kellemetlenséget, bajt keserűséget okozna. S az a fáradt, beteg, feldúlt lélek is, mely ez istenitiszteleten

* Igazad van! Külföldön már régóta vannak katolikus intézetek, melyek pastor *Hofner* vallomása szerint („Christliche Welt“ 1893. 886. lap) „nagyobbrészt orvos nélkül teljesítik hivatásukat“ a melyeket főleg a szegényebb osztályhoz tartozó szerencsétlen betegek vesznek igénybe. Dr. *Scholz* Brémában (nagy elmeorvosintézet tulajdonosa!) azt mondja: „An die Stelle der mechanischen Mittel muss lebendige, menschliche Kraft, nicht Muskelkraft, sondern die seelische Kräfte aufopfernde Liebe, Hingebung, Umsicht und Geistesgegenwart treten.“ Szerk.

akár naponként is részt vesz; jóformán minden különösebb lelkibenyomás nélkül marad, rábámúl, rámered arra az oltárra, mely előtt a pap áldozik, s ha hitének tudatával bír, hiszi és tudja, hogy az ott bemutatott áldozat neki javulást okozand.

Ilyen és ehez hasonló benyomások és gondolatok hatása alatt elhatározám, hogy ha lehetséges leend, tájékozást szerzek magamnak e téren a teendők felől. Megkeresem azon lelkészeket, kiknek szolgálati helyükön nagyobb kórházak s tébolydák, vagy legalább külön elmebetegek osztályai vannak, hogy tapasztalataikat velem közölve, s a dolgokat megbeszélve megtaláljuk az elmebetegek lelkigondozásának helyes útját és módját. Sőt szerettem volna megkérdezni a főiskolák gyakorlati lelkészet-tanárainak idevonatkozó nézeteit is. De hogyan?! Levélváltások által nem lehet, mert a vélemények kicserélése igen sok időt vesz igénybe, s annyi felé összes aggodalmaimat megírni sem lehetett módomban. Elhatároztam hát, hogy Nagymélt. Gróf Tisza István miniszterelnök úrhoz, mint belügyminiszterhez, kinek ressortjába a kórházügyek tartoznak, teszek egy felterjesztést, kifejtve röviden aggodalmaimat.

Ő, mint buzgó református ember meg is értett, mert néhány nap mulva felterjesztésem elküldése után egy néhány hónapra szóló vasuti szabadjegyet küldött, hogy tanulmányútat tehessek, látogatván kórházakat és beszolgáló lelkészeket.

Természetesen a vasuti szabadjegy mellett még igen sok kiadást igényel az utazás. S mert erre semmi segélyt nem nyertem, de lelkészi fizetésem is aránylag a mi drága városunkban oly csekély, hogy a mindennapi élet szükségének beszerzése is sokszor nagy gondot okoz, és azokat alig-alig fedezi. És mert a lelkészi teendőkön felül a nagyváradai főgymnasium és főreáliskola 8—8 osztályu ev. ref. vallású növendékeinek vallásoktatása is az én kötelességem, időm sem nagyon sok volt a rövid időre szóló szabad-jegygyel leendő tanulmányút megtételére.

Ily viszonyok közt felhívást intéztem a „Magyar Szóban“ az olyan lelkésztársakhoz, kiknek szolgálati helyén kórházak vannak, és a magyarországi papnöveldek gyakorlati-lelkészet tanáraihoz, hogy legyenek szivesek velem közölni, hogy volnának-e szivesek engem tanulmányaimban útbaigazítással ellátni, becses nézetük közlésével megtisztelni; kifejezést adván annak is, hogy én vendégszeretetüket igénybe venni tulajdonképpen nem akarom, illetőleg senkinek terhére lenni nem óhajtanék; de a mennyiben időm s pénzem kevés, nem szeret-

nék hosszú s nagy útakat hiába tenni meg, hogy esetleg a keresettet otthon nem találva re infecta kelljen visszatérnem.

Fájdalom azonban egyetlen-egy sor választ sem kaptam! Vagy azért talán, mert felhívásomat a „Magyar Szó“-ból nem olvasták, vagy mert az ügyet egyáltalában méltónak megbeszélésre nem tartották, vagy mert látogatásom kellemetlenségeitől tartottak . . . Lehet, hogy a felhívást nem is olvasták, pedig én éppen azért tettem nem a „Debreceni Prot. Lap“-ban, de éppen a „Magyar Szó“-ban közzé felhívásomat, mert azt hittem, hogy ez utóbbit egyházkerületünkön kívül is inkább olvassák; hiszen éppen abban az időben majdnem naponként jöttek a „Magyar Szó“ mellett dicseriádák, s tudósítások, hogy egyik-másik presbyterium, lelkészi kör stb. miként állott be a „Magyar Szó“-t fenntartók részvényesei közzé . . .

Elvégre bármi ok szülte is a fájó eredményt, úgy történt, hogy sem lelkész, sem gyakorlati lelkész tanár nem ígért útbaigazítást, támogatást, sőt a legcsekélyebb érdeklődést sem az ügy iránt.

És én mégis neki indultam a nagy útnak. Nem egyhúzómban, de hetenként egyéb elfoglaltatásimtól néhány napot szakítva, bejártam Magyarország több vidékét, felkeresve a kórházakat s érintkezve a kórházak vezető férfiival, s esetleg, ha otthon találtam — ott, a hol a betegek lelkigondozásban is szoktak részesülni — a beszolgáló lelkészszel.

Utazásom historikumát azonban nem szándékozom előadni, nehogy azzal is untassam az ugyis kevésbé érdeklődő közönséget. A betegek, különösbbe pedig a lelkibetegek lelkészi gondozására vonatkozó tanulmányaimat azonban lehető röviden egybefoglalva szeretném elmondani, hogy, ha úgyszólván, a dologhoz többen is hozzájárulva e — nézetem szerint — nem kicsinylendő ügyben meglehetősen tájékozódást szereznek, s megfelelő eljárási módot találunk.

A debreceni ev. ref. főiskola gyakorlati lelkész tanárával beszéltem egyedül a hivatottak közzül, a kinek megígértem, hogy észleleteimet közzé teszem, s e lapok nagylelkű szerkesztőjének is ugyanazt az ígéretet tettem. Azért szövegek hát nem gondolván velem, ha méltónak tartják-e ez ügyet a figyelemre, vagy nem!*

* * *

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy tehát a lelkészi gondozás a kórházakban

* Nagyon szomorú volna, ha valaki méltónak nem tartaná! De még akkor is ezt mondanám: ne csüggedj; a te munkád dicsőséges! Szerk.

általában, s különösbbe az elmeegógyintézetekben szükséges-e vagy nem?!

Mindnyájan tudjuk, hogy a *betegek szükségüknek orvos nélkül*, hogy a betegeknek s kórházakban övéiktől távol, legtöbbször idegenben sinlődő betegeknek, nyomorútlaknak van legnagyobb szükségük lelki vigasztalásra. Mert — míg az otthon, saját hajlékukban sinlődő betegeket, övéik odaadó gondos ápolása a boldogságnak bizonyos érzésével tölt el, s a jó hitves, vagy gyermekek körülölelő szeretete enyhít s vigasztal, addig a sok idegen közt fekvő, mellette a szomszédágyban kinlódó, békétlenkedő, haldokló sőt torzvonásokkal kiszenvetd alakokat látó beteg elhagyatottságának, rettentő sorsának érzetében vigasztalás nélkül nyög forró vánkósán. Mily jól esik ennek, ha egyszer csak benyit a lelkész, szeretettel kezét fog vele, kikérdezi, meghallgatja kinjai között, s az ige gyógyító balsamát csepegtetheti a beteg testben még jobban kinlódó bünös lélekre. Óh hányszor éppen a lélek betegsége: a bün oka testi nyavalyájának is. S, midőn a lelkiismeret mardos odabent, a külső gyógyszer sem használ nagyon. Bent, bent kell a sebet meggyógyítani. Ezt azonban sem az orvos, sem az ápoló nem teszi, nem teheti. Ide a lelki orvos a lelkipásztor kell. És pedig nemcsak akkor, mikor p. o. a felügyelőség a beteg halálának közellétét szemlélve papért s urvacsoráért küld, hanem sokszor, s minél többször előbb is, máskor is.

De mennyi időre van szükség, míg csak minden osztályt meglátogathat a lelkész. Hetek kellenek hozzá, míg minden osztályt, szobát bejárhat, s minden beteggel csak néhány percig foglalkozik is.

Gondozni kell hát lelkileg a betegeket, és pedig általános emberi, magasztos krisztusi szempontból és nem felekezeti féltékenységből. Nem azért, hogy felekezetünknek megtartsuk őket, hanem a Krisztusnak, s lelküket az üdvnek.

Megengedem, hogy felekezeti szempontból is szükséges a betegek lelki gondozása, hogy, ha az egyik felekezet lelkésze látogatja az ő betegeit, látogassa a másik is; mert, ha valahol, itt szembeszökő a mellőzés, s veszélyes a hanyagság. Tagadhatatlanul, hogy elhódítani itt lehet legkönnyebben a lelkeket; s hogy e veszélyt ismeri az egyházunk is, mutatja a mélt. Konvent bizottságának idevonatkozó véleménye, mely felsorolta a katolikusok számos visszaélését azt mondja, hogy: *„Nemcsak a jogosság, hanem a humanitás érdekében is követeljük, hogy a közpénzen vagy állami segélylyel fenntartott kórházak vétessenek ki az apácák kezéből és a jezsuiták befolyása alól.“*

Szabad legyen itt elmondanom tapasztalataimat az apácaokról a kórházakban.

Kénytelen vagyok bevallani, hogy soha szebb, nemesebb, önfeláldozóbb odaadást nem láttam, mint a milyet az apácáknál tapasztaltam a betegek körül. Nálunk oly nagy szeretetben állanak a betegek előtt, s a közönség is annyira ismeri és méltányolja önfeláldozó, gondos betegápoló voltukat, hogy ev. ref. vallású uriházakhoz is, hol nehéz betegek vannak, apácákat kérnek ki ápolókul.

És én sohasem hallottam, vagy tapasztaltam Nagyváradon, hogy ezek az apácák szóval térítettek volna, vagy urvacsorát kérő beteget lebeszélni akartak volna, sőt tán még túlságosan is ajánlgatják a betegeknek az urvacsorával való élést azon hitben, hogy talán nálunk is épp úgy szükséges az üdvösségre az urvacsorája, mint náluk az utolsó kenet. S, mert az ő hitök szerint az, a ki az utolsó kenetnek a haldoklóval való elmaradásában mulasztást követ el szintén elkárhozik, ugyancsak beszélnek rá a mi hiteinket is, hogy papért küldjenek.

Az ő térítésöknek oka a hálás szív mélyén fakad. Ugyanis, mint említettem, az apácák a legnagyobb gonddal, szeretettel sőt önfeláldozással ápolják felekezeti különbség nélkül a betegeket. Az ápoltnak természetesen ez igen jól esik. Érette hálás lesz, s dicsőíti az intézményt, mely ilyen ápolókat ad, s az egyházat, mely ilyeneket nevel. S, ha elhagyja gyógyúltan a kórházat, ilyen érzelmeivel bizony igen könnyen kerül a lélekhajhászó kántorok, egyháziak, u. n. apostolok és harangozók hálójába, a kiknek egyébként minden elfogott lélekért bizonyos összeg fizettetik ki a plebánián.

De azért az apácák mégis elvitázhatlanul nemes cselekedeteket végeznek. És mégis kiüzzük őket a kórházakból?! De hát kiket állítsunk helyettük?! Azok a minden benső vocatio nélküli markos cselédekből felfogadott ápolók, kik csak a jövedelmet, ajándékot stb. lesik, távolról sem pótolhatják az apácákat.

De a hálás érzésű betegeket s gyógyúltakat sem kérhetjük arra, hogy vessék meg ezeket az apácákat? Ugyan szép volna a Krisztus nevében gyűlöletre hívni fel a meggyógyúlt beteget az irgalmas Samaritánussal szemben!!

Elmondok idevonatkozólag egy más tény is. Nálunk Nagyváradon p. o. mikor a szegény napszámos asszony munkára megy reggel, bármilyen felekezeti legyen is, kicsiny gyermekeit, kiket sem magával nem vihet, sem gondozás nélkül nem hagyhat beviszi az u. n. *Krezsbe* a gyermek-gondozóba az apácákhoz. Ott az apácák a kicsinyeket gondozzák, etetik, ruháit tisztítják, javítják, a gyermekekkel játszanak, s mikor este az édesanya munkáról hazatérve kicsinyeiért bemegy, még őt is jóltartják. Mondjuk nem alávaló volna-e az az anya, ki háladatlan volna az apácák iránt?! S nekünk is lehetne-e csak egy szót is szólni az édes anya előtt azok ellen?!

Igaz, hogy ezen és más hasonló tényekkel a katolikus egyháznak tesznek nagy szolgálatot. De, ha ez nekünk nem használ, nem az apácákat kell elűznünk, hanem magunkat, lelkünket, szívünket üznünk, hogy hasonló nemes célú intézeteket létesítsünk. Ahol pedig jótékony intézetek, közkórházak, ápodák vannak; ott a lelkeszi gondozást áldozatok árán is fokoznunk kell, hogy a betegek lássák azt is, hogy mi sem maradunk el, mi is szeretjük s gondozzuk a mieinket.

Nagyvárad, 1904. március 7.

Csák Máté,
ev. ref. lelkész, egyhm.
tanácsbíró.

A debreceni református Kollégium adattára

azaz

a Kollégium története adattári alakban.

(Folytatás.)

III. RÉSZ.

„As intézet volt tanárai között kik azok, a kiknek az irodalomban, közmívelődés terén, az egyházi vagy társadalmi életben említésre méltó szerepük van?”

1. Laskai János, debreceni tanár (1577—1596.); irta „az Aesopus életéről, erkölceiről“ művét görögéből és deákából fordítva. Debrecen 1592. „Epigramma“ Gönczi György püspök tiszteletére üdvözlő vers. 1577.

2. Szilvásujfalvi Imre, debreceni tanár (1596—1599.) aztán váradai lelképásztor. Tanított héber nyelvet is, Szikszai Fabriczius pataki tanár latin-magyar szótárát (Neves könyv) simitva és bővítve kiadta Debrecenben 1597. Nagy használatnak örvendett, hét kiadást ért, első debreceni szótár. Az első halotti énekes könyvet ő adta ki „Halott temetésekorra való énekek“ Debr. 1598. ért hét kiadást. Nagy újító az egyházalkotmány terén, az independens kormányzati elv első mozgatója, a püspökös protestantizmus ellensége Két püspök, több zsinat és a fejedelem ellenémította, előbb börtönben szenvedett, majd száműzetésben, halála 1615. körül történt.

3. Komáromi Csipkés György a theologia tudora, a hittan, keleti nyelvek és bölcészet tanára, 1653—1657-ig, aztán debreceni lelkész. Született 1628. Komáromban, meghalt Debrecenben 1678. okt. 6. A héber nyelv tanulmányának és írásmagyarozatnak nagy lendületet adott, biblia fordításával (Komáromi

esipkés biblia), szónoklataival, tömérdek irodalmi munkáival, a tanuló ifjuság szellemét és kora színvonalát emelte. Az iskola törvényeinek megújításában főtényező. Biblia fordítása a legmegdöbbentőbb szomorú eseményeken ment át; halála után megjelent Leydában. 1719. Lakott azon házban, mely Mélius Péteré volt (ma püspöki lak). Nagy szikla kőkoporsója ma is fenn van a cegléd-utcai temető dombján sírjára hengerítve. A virágzott Komáromi nemes család alapítója.

4. Mártonfalvi György. Franekkerában nyerte a hittudori címet. Előbb a váradi kollégium, majd ennek elenyészése után a debreceni kollegium tanára 1660—1681-ig; 1681. év ápril. 23-án halt meg. A Kollégium 2-ik szervezője, virágzásra emelője, ezért „nagy” névvel illették, a tanulószám kérelmére élethosszig igazgatója a főiskolának. A diákság atyja, főgondjával tekintette, hogy leendő lelkészeink tanulásuk végezte után mennél többen a külföldi egyetemekkel érintkezzenek s így európai színvonalra érjenek el; e végre eszköz az akadémiákra kimenetel; meg is indította a tőke gyűjtést megható felhívással (1666. Jan. 21.), Apafi fejedelemtől 2000 mázsa kősevi segélyt eszközölt ki; a tőkét a diáktestület (coetus) kezelte tanári felügyelet alatt, e pénzalap „bursa sacra” név alatt 1691-ben 2985 frtot tett; és az ebből segélyt nyert akadémikus kötelezvényt adott, hogy hivatalba jutása után legalább fele részben a segélyt visszafizetendő. Ez alaptól nyomatta ki a coetus nagy tanárja magyar theológiáját.

Apafi Mihály fejedelem Mártonfalvit és egész családját nemesi rangra emelte; Mártonfalvi nagy sulya és értelme szerezte meg a Kollégiumnak az Apafi nagy alapítványt. Irodalmi művei „Exam-n logicum” (Debrecen 1664.) a tanulók számára magyar mű szavakkal is bővítve; bírálja Keckermannt, Vendelint, Bisterfeldet; védi Rámust. Egyházzónoklattana „ars concionandi” (Debrecen 1666.). „Exegesis” I. könyv (1670.), II. könyve (1675.). Magyar hittani műve „Tanétó és cáfoló theologia” (Debrecen, 1579.), 16 r. 628 l. zsebkönyv alakban, ajánlta Apafi Mihály fiának, kiadta a coetus. A kortársak elősorolják az ajánló és megtisztelő versekben az eddigi három legnagyobb református hittudóst, Szegedi Kis István, Gelei Katona István mellé 3-ikül Mártonfalvit helyezik. „Szent Historia” (Debrecen, 1681.) magyar kézi könyv.

5. Szilágyi Márton tanár 1670—1700. Szilágyi fi, Mártonfalvi után az ő tanszékét foglalta el, az Apafi-féle tanszék jövedelmét élvezte. Az iskola értékét irodalmilag is emelte alkalmazott bölcsészettel (Heidelberg, 1678.); egyházzónoklatával (Biga pastoralis, Debrecen, 1684.); egyházzónoklatával (Biga divortialis, Debrecen, 1779.). Élete végén 1699. szept. 27-én a Krasznai közsinaton superintendenssé választott, úgy hogy a mellett a tanári hivatalt is megtartja; ugyanakkor 29 lelkész avatott fel. De már 1700. Január 3. elhalt. A krasznai zsinat végezte: a püspökhivatal ne legyen élethosszig tartó, hanem a kerületi zsinat határozatához képpes változó. E végzés nem lépett életbe.

6. Lisznai Kovács Pál született 1630. Jan. 4. Tanult Patakon, Hollandiában; debreceni tanár 1679—1695-ig; előadta a történelem mellett a földrajzot is, első a ki e végre a térképet behozta; és első a kinek munkája előfizetők gyűjtésével jelent

meg t. i. a „Chronica” (Debrecen, 1692.) azaz a magyarok története 1464-ig; továbbá a nemzetek és országok eredete „Origo gentium et regnorum” (Debrecen 1693.), mely utóbbi a világtörténelem ó korára tankönyv; végre „Professiones Scholasticae” I—IV. részben, leckéinek kidolgozása (Debrecen, 1683—1690.).

7. Maróthy György a mennyiségtan, történelem és latin nyelv tanára. (1738—1744.) Megjelent művei „A szent historiának summája” Osterwald után németből fordította 1735.; ért hét kiadást, az utolsót 1834-ben. Leghíresebb műve „Arithmetika” számtan magyarul, Debrecen 1743., 3 kiadása lett, ezzel országos híretté tett szert. „A zsoltároknak négyes nótáik” (Debrecen, 1743., II. kiad. 1756.; III. kiad. 1764., IV. kiad. 1674.) az összhangzatos ének behozatalára. Kiadta Aesopus meséit előszóval („editio Marothiana”) a tanulók használatára (Debrecen, 1740;) ért öt kiadást, utolsó kiadása 1836. Debrecenben nyomatták akkor a tankönyveket, ez oly szép mozzanat, mely 100 év után is ritkán érvényesült.

8. Szathmári Paksi István született 1719., Marosvásárhelyen, hol atyja Mihály tanár volt, anyja Ember Judit, a református egyház első nagy története írójának Ember Pálnak leánya. Tanult M.-Vásárhelyen, Patakon és Franekkerában. előbb aszalói lelkész, aztán debreceni tanár 1747—1790-ig. Történeti éneket írt 1751-ben a magyarországi református egyházak és iskolák Mária Terézia idejéből szomorú üldözéséről „Sion siralma” címen, megható korrajz, benne a haza két „szemefényének” nevezi az akkor létező két Kollégiumot, a patakit és debrecenit, akkor kéziratban kerengett szerte a hazában; Révész Imre adta ki 1875-ben (M. P. E. I. Figyelmező 183—196. lapjain.) Történelmet tanított 1759-ig; azután hittant; 1785. püspökké választott, de megtartotta tanári hivatalát is (utolsó ily minőségű püspök). Részt vett a Sinai-féle egyházalkotmányi nagy túsában, halála után (1791. Márc. 2.) nyílt meg a két pártra szakadás.

9. Dr. Hatvani István született 1718. Rimaszombatban, tanult Debrecenben, Bázelen, hol orvostudori rangot szerzett. Mértan és bölcsészeti országos sőt európai hírnév tanára Debrecenben 1749—1786-ig Márburgba, sőt Leydába is hivatott tanárnak, de ő a hazai tanszékét fogadta el. A Leydában 1748-ban megjelent első rangú természettant „Institutiones Physicae.” Van Musschenbroek Pétertől (8 r. 743. lap, 29 képpel) a kiadó nyomdásztól azonnal megvette 1 körmőci aranyon, s e mű nyomán vezette híres természettani előadásait, kivált a 17 caputbeli „de electricitate” nyomán. Ő szerezte az első üveg prismát, pyrométert, Franklin táblát és a „Machina electrica”-át 100 frtért 1776-ban, ugyanakkor barométert, thermométert, a kettő 100 frt értékű vala. Mindezek akkor nagy értékűek valának, véve a debreceni természettani muzeum számára. (Ezek elküldettek volt a párizsi kiállításra is 1900-ban).

A deákság munkálkodása előmozdítására ő tette az első pályadíj alapítványt 1000 frt. tőkében, melynek kamata első ízben tüzetett ki 1798-ban, s azóta életben van (Hatvani alapítvány címen). Ezzel kezdője lett a pályadíj alapoknak.

Felvilágosodott és egyszersmind mélyen vallásos szellem, a polgárok lelkiismereti szabadságának védője, a fejedelmi mindenhatóság ellenzője, a szegénység nyomorával küzdő ref. lelkészek sorsát

szívén hordozá, és minden lelkész számára tisztességes ellátást sürgetett, magasztos gondolat, melyet a mai kor kezd valósítani! A legnyomottabb korokban (1753.) a külföldre kellett a Kollégium megmentése végett folyamodni, az ő svájci összekötésének is tulajdonítható a Svájból nyert tanszéki évi segély, mely legelőbb (1757. nov. 28.) érkezett meg 415 magyar frtban és így egy tanár fizetését (akkor a természetbelieken kívül tanári készpénz fizetés 400 m. frt. vala) biztosította.

Irodalmi művei többnyire latinul vannak és éppen ez által lőn Debrecen neve a tudós világ előtt bemutatva és tisztelet tárgyul emelve; csillagászati észleletei felkeltették a szaktudósok figyelmét és méltatását, ő határozta meg Debrecen fekvését csillagászati földrajzilag; latinul 7 rendbeli értekezést bocsátott ki, melynek bölcsészeti, balneológiai, orvosi, csillagászati és theologiai téren mozgtak és Baselben, Bécsben, Debrecenben láttak világot: p. o. „A nagyváradai fürdőkről“ műve természetani és orvosi vonatkozásu Bécsben jelent meg 1777. Kiemelendő még „Introductio ad principia Philosophiae solidioris cui accedit observatio elevationis poli Debrecinensis.“ Hallgatói számára, Debrecen 1757.

Magyar művei egyházi vonatkozásuak és oktatók u. m. „A fiui és leányi iskolákban tanuló gyermekek számára iratott rövid könyörgések“ intésekkel előkészítés az uri szent vacsorára (Debrecen, 1758.). „Az uri szent vacsorára megtanító könyvecske“ Bázél, 1760.

Ő eszközölte a Heidelbergi Káténak Bázélben kinyomatását 1754-ben, mikor a debreceni nyomda elnyomatása a kormány által megpróbáltatott; 2900 példányban nyomult, aranyos kötésben 1166 példány, paraszti kötésben 278 stb. nyomatási, behozatali és kötés költsége az egyháznak 1296 frtjába került. A behozatal elé is gátok vettek a kormány által, némelyik szállítmány egy évig is feltartóztatva maradt a határon. Egy példány ára a deákoknak 7 garas volt, árvák ingyen kapták.

Imé a nagy híri tudós gondoskodása a vallásos nevelésről! Mint orvos is első rangu hírből állt; a természettudományok kísérletekkel előadása, ujszerűsége meglepő volt, tanítványainak bámulatát kelté fel s a távoli körökben varázsló és magyar Faust hirnévvel ruházta fel őt a néprege és költészet.

A lelkészek sorsa iránti meleg érdeklődése vontá őt Sinai pártjára s fordította ellene az akkor megindult küriarchicus döntő köröket; e miatt élete végén sok keserőséget kelle éreznie; el is kedvetlenülült és nyugalomba vonult saját lakására, ott halt meg kilenc hónap mulva 1786. nov. 16. A Péterfiutcai temetőben nyugszik. Sirhelye ma ki nem mutatható, mert sarköve a városban találtatva meg, kegyeletből az ima terem mellett állítatott fel 1883-ban és mentetett meg a pusztulástól. A diákok kórházának gondozója és egészség ügyében lelkiismeretes gyógykezelője volt.

Utóda volt a tanári széken veje a szintén orvostudor Milesz József (1786—1793.). „Az orvos könyv“ szerzője, melyet Störck Antal német művéből fordított magyarra „a maga nemzete hasznára“ (Bécs, 1778.).

(Folyt. köv.)

Balogh Ferencs.

TANÜGY.

A gyakorlati tanárképzésről.

(Folyt. és vége.)

A gyakorlati kiképzés hiányának az okai között eddig a tanárhiány is szerepelt. Ezért volt szükség sok esetben még alapvizsgával sem bíró jelöltek is alkalmazni. Azonban ma már a tanárhiány megszűnő, arra is gondolhatunk, hogy a gyakorlati évet töltő jelölt ne legyen kénytelen a szaktárgyaiból teendő vizsgára készülni, vagyis csak olyan jelöltek tölthessék gyakorlati évüket, a kik már szakvizsgáikat letették, hogy egész idejüket paedagogiai és didaktikai tanulmányoknak szentelhessek. Ez a feltétel a jelöltek is arra fogja serkenteni, hogy vizsgáikat idejében letegyék és lassanként szórványos jelenség fog lenni azon eljárás, a mi még ez idő szerint elég gyakori, hogy a jelöltek tetemes része legfőlegbb alapvizsgát tett még akkor, mikor az egyetemét elhagyja.

A gyakorlati tanárképzés módjának legvitatottabb kérdése az, hogy mely iskolák szemeltessenek ki a gyakorlati képzés céljaira. A vita kezdetén még arról volt szó, hogy kiválóbb középiskolák időről-időre nyerjék mintegy kitüntetésül a gyakorlati tanárképzés feladatát. Eme kétes értékű tervről azonban úgylátszik, hogy már letettek, habár ettől sokan az intézetek nemes versenyt vártak. Nem lett volna ez helyes eljárás, mert a békés együttműködésre hivatott intézetek közt a féltékenység felébresztésére szolgált volna egymással szemben.

Jelenleg az intézetek kijelölésének kérdése körül két nézet küzd egymással. Egyik nézet szerint a gyakorlati tanárképzés feladatára alkalmas igazgatók és szaktanárok szemelendők ki, hozzáátéven, hogy csak abban az esetben, ha úgy az igazgató, mint a szaktanárok vállalkoznak erre a feladatra. A másik nézet szerint bizonyos kedvezőbb helyzetben levő és némileg gócpontokká tehető intézetek szemelendők ki a gyakorlati tanárképzés céljaira. Részemről nem nagy jövőt jósolok az előbbi irányu kísérletnek. Nem tartom ugyanis nagyhangú frázisnál egyébbnek némelyeknek azt a nagylelkű kijelentését, hogy minden intézet egyformán alkalmas a gyakorlati tanárképzés céljaira, ha az igazgató és legalább is két szaktanár képes és hajlandó a gyakorlati tanárképzés feladatát betölteni. Nézetem szerint ugyanis a kiváló igazgató és kiváló szaktanár oly tág fogalom, hogy ezen fogalom körül igen tág teret nyitnak könnyebb lelkiismeretű emberek a versenynek, mely a tanügy terén a tisztesség korlátain belül üdvösnek mondható ugyan, de ha azon túllép a tanügynek nagy kárára lehet.

Szerintem az intézetek kiszemelése vezet csakis célra. De ezt sem úgy gondolom helyes alapon eszközölhetőnek, hogy az intézetek esetről-esetre szemeltessenek ki, hanem bizonyos központi jellegű intézetekre kell bizni állandóan a gyakorlati kiképzés feladatát. Az állandóság alatt nem beláthatatlan hosszú időre szóló állandóságot értek, hanem egyedül csak azt, hogy mindaddig egy intézetnél hagyandó meg a gyakorlati képzés, a mig ez feladatának megfelel, s úgy magának a központi jellegű intézetnek, mint az őt környékező intézeteknek a körülményei lényegesen meg nem változnak. A gyakorlati képzésnek ilyen központokhoz való kötése

azért szükséges, mert hogy a gyakorlati tanárképzés szilárd alapokon álljon. arra az ide-oda kapkodó kísérletező eljárás éppen nem alkalmas, egy intézetben bizonyos tradíciónak kell kialakulni a gyakorlati tanárképzés körül követett eljárást illetően, a mely tradíció a tanszemélyzetben előforduló változásokat nem teszi veszedelmessé, mert a tradíció folytán a gyakorlati kiképzésben bizonyos megállapodott és kipróbált eljárások alakulnak ki és állandósulnak.

Van még egy másik szempont is, a mely az intézetek kiszemelése, illetőleg egy bizonyos intézetnek a gyakorlati tanárképzés feladatával való megbízása mellett szól. Ugyanis napjainkban, a mikor a szemléltető és taneszközöknek az ismeretek mélyebb és alaposabb tétele végett oly nagy szerep jut az ismeretek közlésében, ha a gyakorlati képzést mintaszerűen akarjuk végezni, alkalmat kell nyújtani arra is, hogy a jelöltek a szemléltető és taneszközök használatát megfigyelhessék, sőt abban bizonyos ügyességet is szerezzenek. Bizonyos tantárgyak pl. a természetrajzi és természettani tantárgyaknak a kezelése a taneszközök használatában való jártasság nélkül mit sem ér. Ebből tehát az következik, hogy a gyakorlati tanárképzés feladatát betöltő intézetnek mintaszerűen kell berendezve lenni, már csak azért is, hogy a jelölt annak az intézetnek a mintaszerű berendezését is irányítani tudja, a melyik intézetben önállóan működni fog.

A kiválóbb intézeteknek esetről-esetre való kiszemelése mellett csak egy indok szól. Nevezetesen azt állítják némelyek, hogy egyes kiváló tanerők kidőlésével a gyakorlati tanárképzés sikerére vonatkozólag megszűnik a személyi biztosíték. Amde ez sem képezheti aggodalom tárgyát, mert a gyakorlati képzéssel megbízott intézeteknek mindig meg lesz az a vonzó ereje, hogy a kiválóbb tanerők előszere-ttel fogják felkeresni és viszont a fentartó testületek is a legnagyobb körültekintéssel járnak el a tanerők kiszemelésében.

Ilyen formán visszatérnénk oda, a hol a XVI—XVIII. században a protestáns iskolák a tanárok gyakorlati kiképzését illetően voltak. Központi jellegű iskolák bocsátották ki növendékeiket a többi iskolákba, kik magukkal vitték a vidéki iskolába az anyaiskola módszerét is. A protestáns iskolák multjában bevált emez eljárás folytatása képpen volna tekinthető a most tervezett eljárás. Tapasztalatokban gazdag és paedagogiai mély belátással bíró tanerők adnák át eme központokká váló intézetekben megállapodott módszeres eljárásokat az új nemzedéknek, mely ezen gyakorlati jártasságot a többi intézetbe szétvivén, a tanárok révén szellemi kapocs fűzné össze a különféle tanintézeteket.

A mi a gyakorlati tanárképzés megoldásának anyagi oldalát illeti, a mult év óta változott ez irányban a felfogás. Még a mult évben általános volt a vélemény, hogy a gyakorlati tanárképzés anyagi kiadásait úgy a tanárképzés feladatát betöltő tanárokkal, mint a jelöltekkel szemben az államnak kell fedeznie. Ma már kezdenek kiábrándulni ama vérmes reményből, hogy az állam elvállalja akár a tanárok díjazását, akár a jelöltek segélyezését. A jelöltek kiképzésének nagyszámu gyakorló iskola útján való megoldását már csak azért is lehetetlennek tartják, mert már is körülbelől másfélszáz

tanárjelölt gyakorlati kiképzéséről kellene gondoskodni, a mi legalább is 6—7 új gyakorló iskola felállítását tenné szükségessé. Az állam tehát a gyakorlati tanárképzés feladatát csakis a meglevő középiskolák igénybevételével oldhatja meg. Általános azonban az a felfogás, hogy a gyakorlati tanárképzéssel megbízott intézetnek megfelelő felszereléssel való ellátása elől az államkormány nem zárkozhatik el.

Senki sem áztatja magát azzal, hogy a gyakorlati tanárképzés kérdésének megoldása a közeljövőben sikerülni fog. Ugyanazért hangoztatják, hogy a kezdeményezést a különböző iskola fenntartóknak kell megtenniök. A szép számu középiskolával bíró református egyháza is várakozik tehát ilyen irányú feladat. Nem nagy áldozatot igénylő kísérletről van szó, mert a tanároknak nem nagy összeget igénylő díjazásán kívül egyéb kiadásról egyelőre nem lenne szó. Azt ugyanis nem tekinthetjük elengedhetetlen feltételnek, hogy a gyakorlati évet töltő jelöltek anyagilag is segélyezzük, miután ilyen okoskodás mellett a jelöltek arra is igényt emelhetnének, hogy egyetemi tanulmányaik alatt is segélyben részesüljenek. A jelöltek lassanként kell, hogy úgy tekintsék a gyakorlati évet, mint a mely éppúgy hozzátartozik kiképzésükhöz, mint maga az egyetemi tanulmány.

Paedagogus.

KÖZÉLETÜNK.

Felhívás.

Nemzetünk és egyházunk boldogsága attól függ, hogy ifjainkat mennyiben nyerjük meg a Szentírásban kijelentett igazságoknak. A hazaszeretet, az evangéliumi egyházakhoz való ragaszkodás leginkább azáltal jut kifejezésre, hogy az ifjúságot különösen a tudományos pályán levőket, a társadalom jövője vezetőit, komoly gondozásban részesítjük. Az angol és amerikai egyházi és társadalmi élet elevensége, nemessége, folyton gyarapodó ereje abban leli magyarázatát, hogy az ifjúságot támogatják nemes törekvéseiben.

Hazánkban e téren üres, pusztá minden. Elszáradt esontok, a legszentebb ideálok iránt lelkesedni nem tudó, sokszor a tudatlanság, durvaság és erkölestelenség bilincseit gyáván hordozó ifjak tétlenül s némán hevernek. Nem tudják tette lelkésíteni nemzetünk, hazánk legégetőbb sebeit. Nem tesznek semmit a családokat boldogtalanná s koldussá tevő mértékletlenség, hazánk becsületét világszerte beszennyező paráznaság s egyéb nemzetünket sorvasztó bűnök ellen. Vak szemekkel, melyek a közelben sem látják meg a jogtalanságot, bűnt, fájdalmat, miként látná meg a külföldön, vagy a tengeren túl élő honfitársaink szükségait, bajait, kiket amugy is a boldogtalanság, elégedetlenség üzött ki a szeretett haza földjéről.

Miért száradtak e tetemek? Miért, hogy ifjaink tétlenek? Ki az oka ennek? Az ifjúság maga, vagy szülői és nevelői? Nem mondhatunk ítéletet egyik felett sem, hanem idézzük Údvöztőnk szavait: „Sem ez nem vétkezett, sem ennek szülői, hanem szükség, hogy az Isten dolgai megjelentessenek ebben.”

Az evangéliumi diákok az utóbbi időben nagy diákszövetséggé tömörültek. E szövetség kötelékébe tartoznak százan meg százan a chinai s hindu keresztény diákok közül is. Magyarország diáksága nincs e szövetségben. Ez nagy szégyen, mit titkolnunk nem szabad. Meg kell kezdenünk protestáns diákságunk egységesítést.

Eljött az idő! A theologus konferenciák, a Bethlen Gábor kör gyűlései bizonyosságai annak, hogy protestáns ifjúságunk szükségét érzi valami egyesítő erőnek, eszmének.

Eljött az idő, midőn fel kell hangoznia teljes erővel ama próféciának, mely a száradt tetemeiket egybeszerkeszse, hússal, izommal, vérrel, élettel lássa el.

Diákszövetségünk kéri e sorok olvasóit, hogy álljanak e szent ügy védelmére. Aldozzanak érte időt, pénzt mindazok, kik visszaemlékezve ifjúságukra, hálával gondolnak azon áldásokra, melyek hitünk igazságaiból kiáradva, ifjúságukat tisztává és boldoggá tevék.

Aldozzanak időt s pénzt e szent ügynek százszor inkább azok, kik ifjúságukban a gondozás, a nemesítő környezet hiánya, komoly figyelmeztetés hiánya miatt még most is sajgó sebekkel gondolnak vissza ifjúságukra.

Es ti ifju barátaink, kik tudtok lelkesedni, jertek, halljátok meg a legujabb tény, mit ha mi komolyan veszünk s ha Isten akaratának tekintünk, ismét hatalmas lépéssel fog előbre vinni minket magasztos célunk felé.

A keresztény diákszövetség (mely 89000 tagot számlál), a legutóbbi világgyűlése alkalmával, küldötteink felkérésére, követet fog küldeni hozzánk, magyar protestáns diákokhoz. E követet fogadni kell! Alkalmat kell nyújtani neki, hogy minél több főiskolában, minél több léleknek szólhasson s tolmácsolhassa üzenetét külföldi testvéreinknek. A követ személyisége méltó bizalommal tölthet el minket iránta. Oldham ur, most végezte theol. tanulmányait a skót egyesült szabad egyház (United free Church) Edinburghi collegiumában, ott hol hazánk bpesti, debreceni és kolozsvári theologusai közül néhányan tanulnak minden évben. Oldham ur eleinte nem theologusnak készült. Filozófiát végzett az egyetemen s mint „Master of Arts“ Indiába ment misszionáriusnak. Az éghajlat nem kedvezett egészségének, visszatért hazájába s elvégezte a theologiai cursust. Most ismét önkéntes misszionáriusnak megy Chinába. Ez utjában meglátogatja hazánkat. Április végén fog hozzánk érkezni. Hogy ittléte áldást hozó legyen nemcsak Budapesten, hanem egyéb diákközponon is szeretne beszédeket mondani.

Felkérjük azért az ifjúság barátait s vezetőit, sziveskedjenek felelni mielőbb az alábbi kérdésekre.

1. Ohajtják-e vendégül látni Oldham urat s mennyi időre?
2. Gondoskodnak-e arról, hogy jelenléte alkalmával összegyűjtsék főiskoláik s gimnáziumaik felső osztályai ifjait egy nagy gyűlésre?
3. Ohajtanak-e hozzájárulni vendégünk utiköltségeihez s mily összeggel?
4. Van-e valaki, ki az angol beszédet tolmácsolná? Menjen-e vele tolmács is?

Nem engedjük, hogy e dologban külföldi testvéreink előtt szégyent valljunk. Ha Chinában, legutóbb pedig Ausztráliában szivesen fogadták a ke-

resztyén világszövetség követeit, mi ezek mögött nem állhatunk vendégszeretetünkkel. Ha Ázsiában nagy áldást, új ébredést, lelkesedést idézett elő e követek megjelenése s előttünk egészen eredeti, lelkes s hitből fakadó beszédüknek bizonyára nálunk is lesz eredménye Istenünk kegyelméből.

Budapest, 1904. február hó.

A budapesti ref. ifj. egyesület diákszövetsége nevében.

Forgács Gyula

egyl. titkár.

X. ker., Ihász-utca 15.

IRODALOM.

Magyar írók élete és munkái. A M. T. Akadémia megbízásából írta *Szimyei József*. Budapest. Kiadja Hornyánszky Viktor. Füzetről-füzetre ismertetük eddig is e hangyaszorgalommal egybeállított nagy művet, s folytatni óhajtjuk az ismertetést, míg csak eljutunk a mű végéig. Jelenleg a IX. kötet 8. és 9. s a X. kötet 1. füzetek fekszenek előttünk a *Novák-Oldal*, az *Oldal-Oszvaldt*, illetőleg az *Ótocska-Pálfi* nevekkkel. A három füzetben a betűrend során a következő magyar protestáns egyházi és iskolai írók neveivel találkozunk:

IX. kötet. 8. füzetben. Nösner Simon holtövényi, Nussbacher Károly brassói, Nyácsik Endre kissemlaki ág. ev. lelkészek; Nyárády László békési ev. ref. segédlelkész; Nyilas Samu miskolci, Nyiri Péter vértesi ev. ref. lelkészek; Nyíry István s-pataki ev. ref. főiskolai tanár; Nyújtó Pál ev. ref. tanító; Obernyik József kömlödi ev. ref. lelkész; Obernyik Károly kecskeméti ev. ref. kollégiumi tanár; Obert Ferencz, Oberth Károly medgyesi ág. ev. lelkészek; Ochernal Dániel ág. ev. tanuló; Ocsovny Mátyás balagi, Odor Mihály géresi ev. ref.; Oertel János Gottfried soproni, Oertel János Zachariás mezőberényi ág. ev. lelkészek; Oeser Keresztély pozsonyi ág. ev. lyceumi tanár; Ohrendi Simon szelindeki ág. ev., Oláh József hegyközkovácsi ev. ref. lelkészek; Oláh Károly nagykőrösi ev. ref. tanítóképző-intézeti, Oláh Miklós szarvasi ág. ev., Olasz József nagykőrösi ev. ref. főgymnasiumi tanárok; Olasz József dunapataji ev. ref. tanító.

IX. kötet 9. füzetben: Obert Frigyes szent-erzsébeti, Oltard András n.-szebeni, Oltard János szintén n.-szebeni, másik Oltard János nagy-eszéri ág. ev. lelkészek; Onadi János kassai ev. ref. iskolamester; Onadi Sámuel bicskei, Onody György nagy-szecei, Onody Zsigmond szt.-péteri ev. ref. lelkészek; Opanszky Gábor szarvasi ág. ev. tanító; Orbán József s-pataki ev. ref. akadémiai tanár; Orbán (Szathmári) Sámuel széplaki ev. ref. lelkész; Orendius György wittenbergi egyetemi ág. ev. theologiai tanuló; Orendi Gyula felső-ujfalui, Orendi János szászrégeni ág. ev. lelkészek; Orendi János Keresztély segesvári, Ormai Lajos dr. budapesti, Ormis Sámuel n.-rőcei ág. ev. gymnasiumi tanárok; Ormos András h.-szoboszlói, Orvos (Suri) Mihály s-pataki ev. ref. lelkészek; Orvos (Suri) Pál ev. ref. lelkész; Osterlamm Ernő debreceni ev. ref. akadémiai tanár; Osterlamm János Károly löcsei ág. ev. lelkész; Osterlamm Keresztély Theophil löcsei ág. ev. gymn.-i tanár; Ostermaer György tübingai egyetemi tanuló; Osváth

Albert maros-szent királyi ev. ref. vallású tanító; Osváth Imre sarkadi, Osváth István simonyii, Osváth Kálmán csapi ev. ref. lelkészek; Osváth Lajos miskolci ev. ref. főgymn. tanár; Osváth Lajos nádudvari ev. ref., Osztrólukey Mihály poltári ág. ev. lelkészek; Osztropataki Mátyás königsbergi egyetemi tanuló.

X. kötet 1. füzet: Osvári János miskolci ev. ref. lelkész; Ozorai Imre, az első magyar reformátorok egyike; Öreg János dr. debreceni ev. ref. akadémiai tanár; Paikoss Endre beszteri ev. ref. lelkész; Pikk Károly iglói ág. ev. főgymn. tanár; Pákh Mihály dobsinai lelkész, ág. ev. superintendens; Paksi Abraham, mezőkeresztesi, Paksi K. András losonci, Paksi Dániel s.-pataki ev. ref. lelkészek, utóbbi tanár is; Paksi K. György rimaszombati lelkész, Paksi István debreceni tanár, Paksi József, mindhárman ev. ref. püspökök; Paksi Mihály s.-pataki ev. tanár, másik Paksi Mihály ugyanott kollégiumi igazgató, harmadik és negyedik Paksi Mihály, szintén s.-pataki tanárok; Paksi Pál orvostudor, ugyancsak s.-pataki tanár; Palesó Pál késmárki ág. ev. lyceumi tanár. Az eddig megjelent 83 füzet összesen 17,686 író életrajzát tartalmazza. A nagy műből egy-egy füzet ára 1 korona. Előfizetési ára egy évre (6 füzetre) 6 korona; megjelenik február, április, június, szeptember, november és december 15-én öt-öt íven. A megbecsülhetetlen értékű művet minden művelt ember figyelmébe melegen ajánljuk.

K Ü L F Ö L D.

Karcolatok.

(Folytatás.)

Az immár a munkásosztályra nézve szomorú eredménnyel bevégeződött, kétségtelenül nagyon túlságba vitt és bűnös úton járó krimmitsetai strájk alkalmával a munkásoknak megtiltották a karácsony ünnepét és a rendőrség irítkezéseit a lelkészek helyeselték. Ez hiba volt, mely az egyház ellen az amugy is felizgatott népet kilépésekre vezette. Az egyház a socialis bajt a jótékonyság fejlesztésével akarta és akarja sok helyt még ma is orvosolni. Ez egyszerűen lehetetlen. Ahol egy gyülekezet szegényeinek, özvegyeinek, árváinak nyomorát kell enyhíteni, az érthető a jótékonyság útján; de mikor egy a polgári népesség legnagyobb számú osztályának megélhetési viszonyait kell rendezni, őket a nyomorból kihúzni, ott a jótékonyság egy csöpp a tengerben. Azért, akik a socialis baj ilyen orvoslásán fáradoznak: azok el lehetnek készülve, hogy munkájuk nehéz és sikertelen lesz. A munkások gondját az anyagiakról szellemiekre terelni, s az éhezöket, nyomorgókat az örökélet reménységével, és a jövő élet boldogságával vigasztalni: hasztalan fáradság. Az egyház elmulasztotta a munkásokkal való érintkezést, esetleg szervezésüket kezébe venni, — mind a németországi, jórészt berlini viszonyokról beszélek, — s most nehéz lesz őket még egyszer megnyerni, vagy mondjuk visszahódítani. A prédikátorok tanítása helyett, akik a mennyei boldogságról Isten előtti egyenlőségről prédikáltak, ellenben őket lenézték, sokszor egy szegénysorsú, de értelmes munkásnak az egyházi tanácsba (Gemeinde Rath) való beválasztását rossz arccal fogadták, esetleg ellene tiltakoztak,

(ilyen is volt) szivesebben hallgatta a nép a maga szónokait, akik földi egyenlőségről és megélhetésről szónokoltak. És itt egy különös körülményre kell felhívnom még a figyelmet. A munkások mai társadalmi nyomora és lenézése éppen annak a mérhetetlen pénzvágynak az eredménye, melyet a felszabadított zsidóság hozott magával, s terjeszt maga körül. A zsidó, mint vallása is, maga és faja irányában az önzés megtestesülése; egyedüli célja a pénzvágó; erkölsei meglehetősen lazák, s vegyülése az előbb keresztyén iparos és kereskedő világba határozottan káros hatással járt. A legnagyobb gyárosok és pénzemberek Németországon is zsidók. Berlin milliomosainak legnagyobb része, $\frac{2}{3}$ -ad része közülök kerül ki; de átlag csaknem mind a jobb módú osztályba tartoznak. Félre ne értsen valaki, én antisemita nem vagyok, csupán tényeket állapítok meg.

Es csodálatos, hogy a socialdemokratia legtüzesebb terjesztői, védelmezői, legelkeseredettebb harcosai is a zsidóság köréből kerülnek ki, akik igen sokszor a népet a hangzatos jelszavak hirdetése mellett alaposan kihasználják; mondhatjuk: sokszor csupán azért socialdemokraták, hogy abból megéljenek. Hogy a zsidóság socialdemokrata, annak még egy másik oka is van. Az egyenlőség és szabadság eszméit papiroson megvalósítottuk ugyan, mindazonáltal Poroszországban szigoruan zárt ne nemesi és főrangú, valamint hivatalnok osztályok vannak kiképződve, ezekből kerül ki a katonatiszti kar és az udvar környezete is, melyek zsidót nem fogadnak be szivesen. Természetes hát, hogy a vagyoniilag és értelmileg magas fokú zsidóság ezt a mellőztetést nem tűri, hanem menekül oda, hol egyenlőséget hirdetnek, nem, mintha ott tényleg egyenlőség volna, hanem, mivel ott tekintélye van, sőt, mint az elnyomott nép pártfogóit: még dicsőítik is őket; beválasztják a Reichsrathba stb., amelyek az illetőt tekintélyhez, társadalmi szerephez juttatják. Innen érthető, hogy Singer zsidó milliomos, a „Vorwärts“ kiadója socialdemokrata. Azért ne gondolja senki, hogy ő a munkásainak több fizetést adna mint más; őh nem — hanem — így lett tagja a birodalmi gyűlésnek, mint Berlin egyik képviselője; — az üzlet — üzlet. Nálunk ettől nincs mit félni; a mi megnemesített és megfőrangusított zsidóbankáraink megtalálván a kellő társadalmi kitüntetést — nem lesznek socialisták.* Na de ezeket nem hoztam én ide csak úgy; meg van ennek a maga jelentősége! A zsidó vezetők a maguk realizisztikus, a keresztyénség tanaival és erkölcsével homlokegyenest ellentétben álló nézeteit, amint egyrésztől nagy hangon hirdetik, másrészt el is fogadtatják a munkás osztálylyal. Aki gunyolta Jézust és Jézus vallását, mint zsidó, gunyolni fogja, mint socialdemokrata; s e felvilágosodás és okosság érvei mellett kényszeríti a keresztyén munkást, hogy megvesse, gunyolja vallását, annak tételeit, alapítóját, hirdetőit és szertartásait. És csodálatos — érintkeztem ilyen magyar zsidó treidistával, — van itt Berlinben 5—6000 magyar munkás, ő a maga sokszor hihetetlenül együgyű és érthetetlen szertartásait ezért megtartotta, hagyományait tiszteletben tartja. Így jut a socialdemokratia a zsidóság és felületesen gondozó vezetők, meg az egyház gondatlansága és kicsinylése révén az atheismus jegyébe. Mi sem

* Bizony itthon is a zsidóság köréből kerülnek ki a socialismus vezetői.
Szerk.

népszerűbb a socialdemokraták előtt, mint a keresztyén vallás gunyolása. A mult év szeptember havában tartott drezdai gyűlésükön a párt vezére Bebel, Singer és társaik megdöbbsentő vakmerőséggel fordultak a keresztyénség ellen s e párt jó keresztyén tagjai az eddig tekintélyes Göhrés és társai kénytelenek voltak visszavonulni. És az az atheista áramlat éppen a protestáns lakosság körében van elterjedve. Berlin képviselői is socialdemokraták a birodalmi gyűlésen, mint általában Hamburgnak, Münchennek, az egész Szászországnak, a legműveltebb részeknek, a városoknak képviselői csaknem kivétel nélkül, innen hát érthető, ha azt mondom, hogy itt egyházi élet — non sens — Berlin egyik középponti fekvésű templomában karácsony első napján délelőtt nem voltunk többen 100 nál (száz) és 16 azaz tizenhatan mentünk az urvacsorához a templomszolgával és a lelkipásztorral együtt, azok közül is négyen magyarok voltunk. Az egyházi választások iránt az érdeklődés oly csekély, hogy egy egy gyülekezetben, ahova 30—40000 ember tartozik Berlinben, az egyházi tanács tagjait 18—20—29—31 szavazatokkal — értjük meg nem többség, hanem szavazat, — választják meg.

(Vége köv.)

Görömbei Péter.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A biblia-vasárnapján gyűlt perselypénzeket hova küldjük? Ide vonatkozólag 33/1904. sz. alatt a püspöki hivatal az esperesi hivatalokat körlevélben irányította volt már, — de a mint az *Báró Bánffy Dezső* konventi világi elnök ö excellentiájának, a tiszántuli püspöki hivatalhoz sürgönyileg irányított megkereséséből kitetszik, — ezt a fent nevezett számú püspöki körlevelet a nagytiszt. esperes urak közül többen félreértették s a pénzt *főtiszt. Kun Bertalan* tiszáninneri püspök urhoz, mint a konvent egyházi elnökéhez utalványozták. Sőt volt olyan is, a ki Debrecenbe a mi püspöki hivatalunkhoz küldötte. Tisztelettel felkéretnek ennek következtében a nagytiszteletű esperesi hivatalok, hogy ha a biblia-vasárnapján, március 6-án gyűlt templomi perselypénzek beküldéséről netalán még eddig nem intézkedtek, azt sziveskedjenek egyenesen *Budapestre, a Földhitel-intézet címére irányítani.*

— A debreceni templomokban a biblia-vasárnapján, március 6-án a Britt és kül földi bibliaterjesztő társulat javára gyűlt perselypénzek:

1. A nagytemplomban . . .	20 kor.	93 fill.
2. A kistemplomban . . .	44 "	15 "
3. Az újtemplomban . . .	37 "	10 "
4. Ispotályi templomban . . .	03 "	86 "
5. Szegényházban . . .	— "	60 "
6. Csapókeri imaházban . . .	06 "	27 "
7. Homokkeri imaházban . . .	02 "	09 "

Összesen: 115 kor. 00 fill.

Anélkül, hogy bővebb magyarázatokba bocsátkoznánk, egyszerűen csak arra mutatunk rá, hogy ez az összeg a nagy Debrecenből kevés s egyáltalán nem áll arányban azzal a dicsőséges áldozatkész-séggel, melylyel ez a nemes város valamikor nevé a bibliaterjesztők névsorába bejegyezte. Különb érdekességhasonlításra nyújt anyagot Debrecen régi s mostani áldozatkésztsége tekintetében *Zoltai Lajosnak* mai tárca-rovatunkban megkezdett szép cikke. Szeretnők, ha ezt a cikket minden ma élő debreceni ember elolvashatná. „Régi dicsőségünk hol késel az éjji homályban!?”

— **Kilátások a pályázatra meghirdetett debreceni főiskolai tanári székek betöltésénél.** A mint az lapunk tisztelt olvasói előtt ismeretes, a debreceni főiskolában 3 tanári székre hirdettetett pár héttel ezelőtt pályázat. Ezek közül egy jogtanári (magánjogi); a második tanítóképzői (földrajz-természetrész); a harmadik főgymnasiumi (mathematica-physika) tanszék. Sajnálattal jelezhetjük, hogy a pályázat eredményesnek nem mondható. Igaz, hogy a pályázatra kitűzött határidő még csak vasárnap, f. hó 20-án déli 12 órakor fog lejárni s még addig érkehetnek be pályázatok, de tekintve azt, hogy e sorok írásakor a pályázati határidőnek mégis csak a végén járunk már, — bizony van okunk az eredmény felett aggodalmunknak adni kifejezést. Mi már többször indítványoztuk e lap hasábjain, hogy a tanári állások betöltésénél vissza kell térni a régi, jól bevált rendszerhez; előre válaszszuk ki saját tanítványaink közül azokat, a kiket egyik-úásik a megüresedéshez közel álló tanszékre hajlamaik és tudományos készütségeknel fogva alkalmasoknak tartunk s ők magok is ajánlkoznak s aztán adjunk nekik módot, hogy jövő élethivatásukhoz jó előre és öntudatosan készülhessenek. Ezt az indítványunkat most újból felvetjük, mert meggyőződésünk az, hogy ezzel a rendszerrel sokkal többet fogunk elérni minden tekintetben, mintha továbbra is a bizonytalan setétben tapogatódzunk. Különb jövő számunkban névsor szerint hozni fogjuk a pályázat eredményét.

— **Válasz Súlyom Ferencz urnak.** A próba-énekeskönyvről írott megjegyzéseimet midőn talán tulerősnek jelzi általam is igen tisztelt cikkiró ur; vagyok bátor tőle is a következőket kérdezni: 1. Mivel még az egyetemes énekügyi bizottság sem ment addig, hogy egyszerre átadta volna jelen alakjában a közhasználatnak az új énekeskönyvet; helyesebb lett volna-e ennek az ellenkezője; vagyis ha rögtön átadatik?! 2. Főképpen zeneileg is képzett annyira a nép, hogy némelyek állítása szerint oly könnyen elsajátítható, a mi benne zenei oldalát tekintve új?! 3. Megvan a lehetősége annak, hogy minden felvett dallamot egyformán, és mindenütt kellő zenei képzettséggel bíró énektanítók, az elemi iskola négyosztályában betaníthatnak és a közönség-

gel is mindenütt, mindet és egyformán énekeltek?!
4. Van-e szükség 96 dallamra?! És nem helyesebb volna a templomi és temetési énekeknek egy könyv alakban kiadása? Mivel ezekre a kérdésekre nekem megnyugtató feleletet nem ad a próba-énekeskönyv. részletekre éppen azért nem terjeszkedtem ki; csak egyet említek. Ott van mindjárt a legelső ének; nagyon jó dallam; átírva a CXIX. zs. dallamára, a mi igen közönséges megunt dallam, nincs benne semmi szépség. Helyes ez?! Vagy még egy másik példa; ott van a 84. dics. Jó, könnyű, szép dallam, nem találatott alkalmasnak. Mig vannak felvett új és meghagyott régi dallamok, melyek kevés, kétes, vagy semmi zenei becsesél nem bírnak. Mindezekből azonban azt kérióltetni, — hogy talán az énekügyi bizottság munkálkodása általam is hibáztatandó. nevetséges. Én csak azt mondom, hogy a jelen viszonyokhoz mérten abból egyelőre kevesebbet adjunk a közönségnek, még pedig mindenütt és egyformán; ezt tartom inkább célhoz vezetőnek. De, ha bármily kivitelben is, annak használata hatóságilag kötelezővé lesz téve, azt hiszem, az illető egyházi hivatalnokok tudni fogják, hogy mit tévők legyenek. De mig e tárgyban megállapodás nincsen, addig éppen a felsőbb hatóságok felszólítása folytán tettem meg én is észrevételeimet; de úgy látom, ha teszünk, ha nem is, mindegyik baj.* Én ugyan a kálvinista öntudattal nem is tartom összeegyeztethetőnek, hogy ha valamit jónak nem tartok, vakon engedelmességek, minden észrevétel, megjegyzés nélkül elfogadjak és mind magamra, mind másokra nézve helyesnek valljak. Hogy Súlyom Ferencz ur mindazokból miket irt, vezér embereinkre, másokra és magára nézve miféle kötelesegeket vállal; ez tetszése szerinti magán ügy. Avval énekügyünket előbbre nem viszi, próbáljon közérdekű, még eddig nem említett oldaláról szólni az énekügyhöz, hiszem, hogy az jobban sikerül. De mig fent irt kérdéseimre elfogadható felvilágosítást nem ad, mindaddig, talán túl erős következtetésemre tett szíves és mély köszönettel vett megjegyzéseit, bátorkodom túl gyengéknek nyilvánítani. Nagyvárad, 1904. márc. 14. *Juhász Károly*, ev. ref. orgonista.

— **E felett is érdemes gondolkodni!** Abból az alkalomból, hogy a magyarországi evangélium szerint reformált és ágostai hitvallásu evangélikus egyházakat közösen érdeklő ügyekben kiküldött vegyes bizottság a Budapesten 1903. nov. 29-én tartott közös gyűléséből kifolyólag a vallástanításra (5. pont) vonatkozólag is véleményt ad s abból az látszik ki, hogy ez a közös bizottság a nem prot. egyházunk fennhatósága alatt álló nyilvános iskolákba és intézetekbe járó protestáns növendékek vallásoktatásáért csak 80 koronát akar fizetni, tehát 40 koronával kevesebbet, mint a mennyit az állam eddig saját jószántából fizetett (!) az „Evang. Egyház és Iskola” egy igen jóízű történeti adomát újít fel, melyet mi is ajánlunk minden böleseknél és nem böleseknél becses figyelmébe. Az adoma így hangzik:

„Egy B. nevű ev. ref. volt vallástanár, még bold. Pauler ministersége idején egy audien-

* Dehogy is! Csak az a baj, ha semmit nem teszünk. Hogy a mit teszünk, az nem mindenkinek tetszik, — hisz ez régi dolog! Dehát erős, önálló, saját eszük után induló és saját lábukon megállani tudó emberek ezen könnyű szerrel tülteszik magukat, — annyival inkább, ha meggondolják, hogy rendszeren azok szoktak mindent lesajnálni és lekicsinyelni, a kik azt szeretnék, hogy más éppen úgy ne tegyen semmit, mint ők nem tesznek. Szerk.

tia alkalmával szükös honorariuma miatt így panaszkodott a ministernek: mig az a tanár, a ki a majmokról tanít, óránként 2 frt. 50 krt. kap, addig én, ki magáról az Úr Istenről tanítok, csak 1 frt. 25 krt. kapok.“ Ime az egyház most még ezt az 1 frt. 25 krt. is sokalja papjától s még ezt is le akarja szállítani; sőt 80 koronás tervezetével figyelmeztetni akarja az államot, hogy ne adjon annak a hitoktatónak 100 koronát, mert ő 80 koronával is beéri.

— **Meghívó** a debreceni „Joghallgatók Önképzőköré” által f. é. március hó 20-án d. e. 11 órakor Kossuth Lajos halálának tizedik évfordulója alkalmából az ev. ref. Főiskola dísztermében rendezendő *Emlékünnepélyre*. Belépti-díj nincs, de önkéntes adományok a debreceni Kossuth-szobor javára köszönettel fogadtnak és hirlapilag nyugtáztatnak. Belépő-jegyül a meghívó szolgál. Az ünnepély kezdődik d. e. pontban 11 órakor. *Műsor*: 1. Szózat Énekl. a főiskolai Énekkar. 2. Ünnepi megnyitó: tartja Kassay F. István jh., a „Joghallgatók Önképzőkörének” elnöke. 3. Alkalmi óda: szavalja Tóth Endre jh. 4. Kossuth nóták: énekl. Takács Gabriella urleány, a Magyar-testvérek zenekisérete mellett. 5. Emlékbeszéd: tartja Dr. Bartha Béla akadémiai jogtanár. 6. Alkalmi szavalt: tartja Pirkler Ernő jh. 7. Hymnusz: énekl. a főiskolai Énekkar.

— **Gróf Degenfeld József főgondnok utja.** Örömmel s Isten gondviselő örökösére iránt érzett hálaival jelezzük, hogy egyházkerületünk főgondnoka gr. Degenfeld József szerencsésen megérkezett már március hó 7-én New-Yorkba.

— **A két protestáns egyház állami dotációja** tárgyában kidolgozott memorandumot a közös bizottság elnökségének vezetése alatt e hó 25-én nyújtja át a magyar miniszteriumnak, a miniszterelnök kezéhez. Ezzel tehát megindul ez ügyben a gróf Tisza miniszterelnök által említett tárgyalás.

— **Lelkész-választások:** A beregi ev. ref. e. m. *bótrágyi* egyházába 3 pályázó közül egyhangulag Tóth József halabóri, a *t.-kereszényi* egyhangu meghívással Abaházy Lajos fornos, a *zápszonyi* pedig Czövek János választották meg. Ugyancsak innen vesszük azon értesítést, hogy a „munkácsi lelkész kör-”nek e hó 11-én tartott értekezletén az elhalt Janka Gyula helyett elnökül Szentimrey József eddig jegyző, helyette pedig jegyzőnek Sütő Aron gáti ref. lelkész választott meg.

— **A ki kertjét szereti,** szép virágokat és kitűnő konyhakerti terményeket akar, az fedezze mag-szükségletét Mauthner Odön cs. és kir. udvari magkereskedésében Budapesten, Rottenbiller-utca 33. A cég idei árjegyzékét, mely 226 oldalra terjed, kívánatra mindenkinek ingyen küldi. Ezen árjegyzék az általános ismert, világhírű, kitűnő magvakon kívül, még a különösen érdekes és meglepő konyhakerti- és virágújdonságoknak egész sorozatát tartalmazza.

Szerkesztői üzenet.

R. J. Karcag. Az a program későn jött. Egy héttel előbb kellett volna beküldeni. — Z. J. Sárospatak. Csak arra kériek, hogy a közlés idejének általam leendő meghatározásába nyugodj bele. A mit „sub rosa” irsz. megvallom: nem veszem komolyan. Ismerem én az e fajta emberek taktikáját. Komédia

az egész! Majd meglásd! — H. M. Thass. Bocsánat! Ilyen üzleti vállalatok lebonyolítására segédkezet nem nyújthatunk. Az ön siralmas helyzete iránt teljes érző szívünk van ugyan s annak is örülünk, ha az evangéliumi protestáns hívők száma gyarapodik: de az olyan protestánsból, a ki csak akkor hajlandó hozzánk átjönni, „ha 7 gyermekét közülük valaki örökbe fogadja s azok neveltetéséről gondoskodik.“ — ismétlem: az ilyen protestánsból nem kérünk! Meggyőződés, szilárd, rendíthetetlen evangéliumi hit bir előttünk csak becses s utáljuk azokat, a kik anyagi előnyök kilátásba helyezésével vagy biztosításával fogdosnak prozelitákat. Ebből tessék levonni a következtetéseket...!

Tartalomjegyzék: Lejtőre jutott századunk. Dr. Márk Ferencz. — Lelkés a tébolydában. Csák Máté. — Tárca: A régi debreceni polgárság áldozatkészsége. Zoltai Lajos. — A debreceni református kollégium adattára. Balogh Ferencz. — Tanügy: A gyakorlati tanárképzésről. Paedagogus. — Közéletünk: Felhívás. Forgács Gyula. — Irodalom — Külföld: Karcolatok. Görömbey Péter. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: ERŐSS LAJOS.

A szatmári kiállításon,

(1903) jury tag, arany éremmelés díszoklevéllel kitüntetve. Jobb és megbízhatóbb magvakat senki sem ad, mint

Fábián Béla

magkereskedése

Budapest, IX., Üllői-ut 73. sz.

Nagy képes árjegyzéket ingyen és bérmentve küld.

A tanuló ifjúságnak felette alkalmas egyetlen magyar nyelvű protestáns imakönyv a serdülő ifjúság számára. Horváthné Ferenczy Ida

„Fehér Liliom“

imakönyv a protestáns ifjúság számára. Kun Bertalan ev. ref. püspök ur ő méltósága rendkívül meleg hangú ajánlásával. Ara egyszerű kötésben 1 korona, diszes, gazdagon aranyozott vászonkötésben tokkal 2 k. 50 f. diszes bőrkötésben aranymetszettel és dobozzal 3 k. 50 f. Kapható minden könyvkereskedésben, valamint a kiadónál: Vadász M. könyvkereskedőnél Miskolcon, aki az összeg előzetes beküldése esetén portómentesen küldi.

SZŐLŐLUGAST

ültessünk minden ház mellé és kertjeinkben föld és homoktalajon.

Erre azonban nem minden szőlőfaj alkalmas, (bár mind kuszó természetű) mert nagyobb része ha megnő is, termés nem hoz, ezért sokan nem értek el eredményt eddig. Hol lugasnak a alkalmas fajokat ültettek, azok bőven ellátják házukat az egész szőlőérés idején a legkitűnőbb muskataly és mas édes szőlőkkel.

A szőlő hazánkban mindenütt megterem s ninesen oly ház, melynek fala mellett a legcélszerűbb gondozással felnevelhető nem volna, ezenkívül mas épületeknek, kerteknek, kerítéseknek stb. a legremekesebb dísz, anélkül, hogy legkevesebb helyet is elfoglalna az egyébre használható részekből. Ez a legháladátsabb gyümölcs, mert minden évben terem.

A fajok ismertetésére vonatkozó, színes fénynyomatu katalogus bárkinek ingyen és bérmentve küldetük meg, aki címét egy levelezőlapon tudatja.

Czím:

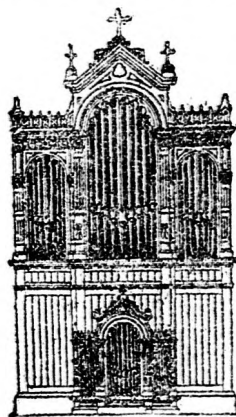
Érmelléki első szőlőültvénytelep Nagy-Kágya, u. p. Székelyhid,

Országh Sándor

orgonagyáros

cs. és kir. udvari szállító

RÁKOS-PALOTA, Budapest mellett.

Az 1885. évi kiállításon „nagy díszoklevéllel“ és Ferencz József lovag-„renddel“ kitüntetve, azonkívül számtalan kitüntetés és elismerés.

Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kiseb orgonák készletben vannak. Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább mint az, hogy a

gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet kívánatra díjmentesen küldetik.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosai

László Albert és Társa

(HEGEDÜS S. és SÁNDOR I.)

protestáns egyházirodatai könyvkiadóhivatalában Debrecenben

Éppen most jelent meg:

Szolnoky Gerzson. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok templomi használatra. Ara füzve 4 kor. kötve 6 kor.

Megjelentek továbbá:

Van-Oosterzee-Antal-féle

Heidelbergi Káté

52 egyházi beszédben. Ara diszes vászon kötésben 12 korona. **Szügyi József Négyhangú magyar ev. ref. chorál könyv** orgonára és négyszólamu vegyes énekkarra alkalmazva. Ara füzve 8 kor., vászonkötésben 10 korona.

Szügyi József 225 Orgona előjáték templomi és iskolai használatra. Ara füzve 6 kor., vászon kötésben 8 korona.

Juhász S. Protestáns asszonyok. Füzve 4 kor. Fényes selyembrokát díszkötésben 12 korona. Protestáns hölgyeknek ajándéknál kiválóan alkalmas.

Sz. Kics Károly Bibliai képek. Rövid és népszerű bibliai magyarázatok. 4 kötet, füzve 20 kor., vászonkötésben 28 kor. (A IV kötet sajtó alatt van.)

Kiss Ádám Egyházi beszédek. I. 4 korona. (Sajtó alatt.) **Ferenczy Gyula dr. A civilizáció bölcsője.** Füzve 4 kor. Kötve 6 kor.

Vásárhelyi Zsigm. A mi hitünk és prédikálásunk. Füzve 4 kor. Kötve 6 kor.

„Bibliai képek. 4 k. 40 fill. Kötve 6 k. 40 fill.

Ezen valamint más művek is megrendelhetők

csékely havi részletfizetésre a „Kazinczy“ Könyvkereskedő Részvénytársaságnál Debrecenben.

Theológiai és tanszerárjegyzék ingyen és bérmentve küldetik meg

A tavaszi idényre

remek szép

férfi divat újdonságok

érkeztek

FEKETE JAKAB

uri divat és kalap üzletében,
DEBRECZEN, FÖTÉR,
a kisteplom mellett,

*u. m.: Valódi angol, olasz és
belföldi kalapok, fehérneműek,
gallérok, kiegészítők, iszléses nyak-
kendők, férfi csipők, séta botok
és esőernyők, kesztyűk és ha-
risnyák, uti bőröndök*
olcsó szabott árban.

ORGONA!!

Nagyváradon, fő-utca 51/15.

UJ ORGONÁKAT

készíték a legújabb pneumatikus csőrend-
szer szerint, gölos-ládával. Biztos műkö-
désért még a **legnedvesebb templom-
ban is** kezeskedem.

ORGONÁIM az elképzelhető könnyed-
ségű játszás-móddal bírnak és mindamel-
lett az egyes sipok a leggyorsabb játszás
mellett is **precízen** azonnal megszólal-
nak. — Elvállalok továbbá

régi orgonákat
átalakítás, javítása és hangolása
a legjutányosabb árban.

ORSZÁGH ANTAL

orgona-készítő.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

A tiszántuli ref. egyházkerület lelkész
és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta
ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja,
nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület
lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne te-
kintsék meg azt a kitűnő hírnévnek örvendő
nagy áruházat.

A kitűnő minőségű férfi-, fiu- és gyer-
mek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a
legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják
az összes vásárlók, de különösen azok a
szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt
szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak
Debrecenbe jöve ne mulasztják el ezt a
látványosság számba menő hatalmas áruhá-

zat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni
mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szolid-
ságnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az
üzlet az év minden szakában, mert a vevők
óriási tömege helyből úgy mint vidékről a
Neumann M. céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét
minden időben és körülmények között fen-
tartani, de arra nem is volt eset, hogy
Neumann M. áruháza ellen panasz emel-
tetett volna.

**Olcsóság, tartósság és csinoság te-
kintetében a Neumann cég** áruí versenyen
felül állanak.

A tiszántuli egyházkerület lelkész és
tanító urai pedig különösen bizalommal for-
dulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen
mint törzs vevőközönség különös figyelem-
ben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a
régii kitűnő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.

Mérték szerint külön osztály.

ALAPÍTTATOTT: 1845-BEN.